

Шуба Наталія Ігорівна,

аспірант кафедри культурології та філософії культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Національного університету «Одеська політехніка»

orcid.org/0009-0002-9257-4935

nata.igorevna@yahoo.com

СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ЛЮДИНИ ПАЛЕОЛІТУ: СТАНОВЛЕННЯ МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

В статті досліджено світосприйняття людини палеоліту та становлення її міфологічного світогляду в умовах зародження та розвитку первісного суспільства.

Зазначено, що зразки палеолітичного мистецтва після виходу *Homo sapiens* за межі Східної Африки, дозволяють визначити подібність наскальних зображень навіть у регіонах, позбавлених можливості соціальних контактів (наприклад, на території Європи та в Індонезії), про що свідчить вміння первісних художників дотримання пропорцій, передачі об'єму за допомогою різних кольорів та використання виступів та нерівності поверхні печер. Розглянуто зразки печерного живопису, які надали підстави вести мову про осмисленість пізнавальної діяльності митців, високий рівень майстерності, їхню здатність до образного мислення, а також до імітації зразків фігуративного мистецтва. Наголошено, що за висновками дослідників, тільки людина з високорозвиненою формою суспільної свідомості й духовного осягнення навколишнього світу могла створити такі шедеври.

Охарактеризовано роль митців в соціумі як володарів певної культури та духовної сили, зокрема охоронців знань предків, хранителів магічних соціальних кодів і секретів творчості. Акцентовано увагу щодо наявності мистецьких майстерень в часи пізнього палеоліту, на підставі чого зроблено висновок про існування традицій учнівства щодо передачі власного життєвого досвіду та секретів майстерності часів палеоліту.

Визначено, що характерною рисою духовної культури кроманьйонців був синкретизм: вона трансформувалася з розвитком людини, але залишалась синкретичною, тобто вірування первісної людини, господарчі зайняття, суспільне життя, форми свідомості та первісне мистецтво були нероздільними. Окремо наголошено, що яскравим втіленням синкретизму первісної епохи є міф. Названі також інші риси, притаманні міфологічному світогляду людини родового суспільства.

Зроблено висновок, що палеолітичне мистецтво є формою соціального спілкування, відтворенням світогляду кроманьйонців в художніх образах та є ознакою формування міфологічного світогляду людини сучасного типу, який пізніше в процесі соціалізації приведе до створення впорядкованих систем міфу, що завдяки появі писемності дійдуть до наших днів.

Особливу увагу приділено характеристиці міфологічного світогляду в дослідженнях Клода Леві-Стросом. В роботі використані також результати досліджень професора Йоахима Хана (Тюбінгенський університет, Німеччина), професорів Австралійського університету Максима Оберта і Адама Брамма, наукових співробітників Сімона Чізена (Йоркський університет, Велика Британія) та Крістофа Делажа (Національний музей природничої історії, Париж, Франція).

Ключові слова: Міфологічний світогляд, *Homo sapiens* – кроманьйонець («людина розумна»), духовна культура, світосприйняття людини палеоліту, печерний живопис, скульптура.

Shuba Nataliia,

Postgraduate Student at the Department of

Cultural Studies and Philosophy Culture

Educational and Scientific Institute of Humanities

of the Odessa Polytechnic State University

orcid.org/0009-0002-9257-4935

nata.igorevna@yahoo.com

PALAEOLITHIC MAN'S WORLD PERCEPTION: THE FORMATION OF A MYTHOLOGICAL WORLDVIEW

The article examines the worldview of Paleolithic man and the formation of his mythological worldview in the conditions of the emergence and development of primitive society.

It is noted that samples of Paleolithic art after *Homo sapiens* left East Africa allow us to determine the similarity of rock paintings even in regions deprived of the possibility of social contacts (for example, in Europe and Indonesia), as evidenced by the ability of primitive artists to observe proportions, convey volume using different colors, and use protrusions and unevenness of the cave surface. Samples of cave painting are considered, which gave grounds to talk about the meaningfulness of the artists' cognitive activity, a high level of skill, their ability to think imaginatively, as well as to imitate samples of figurative art. It is emphasized that, according to the researchers' conclusions, only a person with a highly developed form of social consciousness and spiritual comprehension of the surrounding world could create such masterpieces.

The role of artists in society as holders of a certain culture and spiritual power is characterized, in particular, guardians of ancestral knowledge, keepers of magical social codes and secrets of creativity. Attention is focused on the presence of art workshops in the late Paleolithic period, on the basis of which the conclusion is made about the existence of traditions of apprenticeship in the transfer of one's own life experience and secrets of Paleolithic craftsmanship.

It is determined that a characteristic feature of the spiritual culture of the Cro-Magnons was syncretism: it transformed with the development of man, but remained syncretic, that is, the beliefs of primitive man, economic activities, social life, forms of consciousness and primitive art were inseparable. It is separately emphasized that a vivid embodiment of the syncretism of the primitive era is myth. Other features inherent in the mythological worldview of man of tribal society are also named.

It is concluded that Paleolithic art is a form of social communication, a reproduction of the Cro-Magnon worldview in artistic images, and is a sign of the formation of a mythological worldview of a modern-type person, which later, in the process of socialization, will lead to the creation of orderly systems of myth, which, thanks to the emergence of writing, will reach our days.

Particular attention is paid to the characterization of the mythological worldview by Claude Lévi-Strauss. The work also uses the results of research by Professor Joachim Hahn (University of Tübingen, Germany), Professors Maxime Obert and Adam Bramm of the Australian University, and researchers Simon Chieson (University of York, Great Britain) and Christophe Delage (National Museum of Natural History, Paris, France).

Key words: Mythological worldview, *Homo sapiens* – Cro-Magnon ("reasonable man"), spiritual culture, worldview of Paleolithic man, cave painting, sculpture.

Актуальність дослідження. Для сучасного українського соціуму конче актуальною є проблематика світоглядних основ суспільства. Для того, щоб трактувати базові світоглядні настанови, необхідно дослідити історичні типи світогляду. Міфологічний тип світогляду був першим історичним типом світосприйняття, що виник за часів зародження первісного ладу, з чим погоджуються більшість дослідників. Не менш актуальним є й питання щодо хронологічних меж міфологічного світогляду, а також дискусійне питання появи людини сучасного біологічного типу, *Homo sapiens* на нашій планеті. Сучасні відкриття унікальних творів наскального живопису часів палеоліту надають нам як дослідникам можливість значною мірою проаналізувати перші кроки формування світогляду. Тому **метою наукової статті** є аналіз становлення міфологічного світогляду людини періоду палеоліту на прикладі зразків палеолітичного мистецтва. Зокрема, аналіз наскального живопису, визначення основних чинників,

що впливали на формування первісних уявлень про навколишній світ і встановлення їхнього значення для подальшого розвитку духовної культури людства.

Методологія дослідження. У статті використовуються такі методи наукового дослідження, як метод історизму, метод єдності аналізу та синтезу в осягненні археологічних та антропологічних матеріалів, завдяки яким можливо було визначити основні чинники світосприйняття людини палеоліту, становлення її міфологічного світогляду. Формування міфології як форми світогляду досліджується через контекст філософської антропології. Це дозволяє поглибити та розширити смислові значення символів через зразки палеолітичного мистецтва та надає можливість визначити духовно-практичне засвоєння людиною світу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сучасні дослідження у сфері первісної культури спираються на археологічні, антропологічні та когнітивні підходи. Такі дослідники,

як Мірча Еліаде, Клод Леві-Строс, Маргарет Мід, Володимир Шинкарук, Тамара Розова, розглядають формування міфологічного світогляду під впливом навколишнього середовища та соціальних факторів. Це свідчить про актуальність досліджуваної проблематики в сучасному науковому середовищі. Також в роботі використані результати археологічних та антропологічних досліджень професора Йоахима Хана (Тюбінгенський університет, Німеччина), професорів Австралійського університету Максима Оберта і Адама Брамма, наукових співробітників Сімона Чізена (Йоркський університет, Велика Британія) та Крістофа Делажа (Національний музей природничої історії, Париж, Франція), які через зразки палеолітичного мистецтва досліджували проблеми антропокультурної реальності первісної людини, соціальної ідентичності, цінностей, гендеру. Новітні когнітивні дослідження також підтверджують, що формування міфологічного світогляду було пов'язане з розвитком абстрактного мислення та символічної поведінки.

Виклад основного матеріалу. Світогляд людини відтворюється в культурі, культура ж створюється людиною. Тому дослідження витоків світогляду людини треба починати та аналізувати з найдавніших часів. Сучасний стан наукових технологій дозволяють через проведений палеоантропологами генетичний аналіз виявлених скам'янілих решток давніх людей стверджувати, що кроманьйонець («людина розумна») сформувалася близько 300 тис. років тому на території Східної Африки та розселилася за її межі близько 50 тис. років тому. Частина дослідників більш стримана в своїх оцінках часу виникнення «людини розумної», наполягаючи, що «сучасні з анатомічної точки зору люди» з'явилися 150 тис. р. тому в Східній Африці. За будь-яких поглядів, доба кроманьйонця в Європі – це період пізнього (верхнього) палеоліту – приблизно 40–35 тис. р. тому – 13–12 тис. р. тому.

40 тис. р. тому назад кроманьйонці з'явилися і на території України. Деякий час вони співіснували з неандертальцями, які заселили наші землі близько 150–100 тис. років тому. Масивні, коренасті неандертальці виявилися нездатними протистояти кроманьйонцям і з часом були витіснені, або, можливо, зникли в процесі конкуренції з *Homo sapiens* за їжу та ареал проживання. Вчені не мають однозначної відповіді,

чому зникли неандертальці (палеоантропи). Відомо лише, що найбільш пізні рештки кісток неандертальців знайдені на півдні Іспанії і датуються 30 тис. р. тому. Крім того, в 2010 р. були опубліковані генетичні дослідження вчених, згідно з якими 4% сучасного населення Близького Сходу та Європи мають ген неандертальців. З точки зору теми нашого дослідження важливим є факт, що незважаючи на обмежені розумові здібності, неандертальці залишили після себе зразки образотворчого мистецтва та започаткували релігійні вірування.

Якими ж були кроманьйонці? Палеоантропологи називають фізичні ознаки *Homo sapiens*: округла черепна коробка, високий лоб, вертикальний профіль обличчя, і виступаюче підборіддя – ознака розвитку мовлення. За висновками вчених, саме в цей час давня людина стала здатною накопичувати знання, формувати поняття, робити висновки на підставі спостережень, використовувати та удосконалювати їх на практиці, тобто здатною до свідомої розумової діяльності та абстрактного мислення. Підтвердженням цього є знахідки, датовані пізнім (верхнім) палеолітом, що свідчать про наявність у кроманьйонців мистецтва: печерний живопис, малюнки та зображення тварин і людей на камені (петрогліфи), рельєфні зображення на кістках тварин, скульптури, вирізані з каменю та виліплені з глини тощо.

В розумінні первісної людини усе, що її оточувало, мало власну душу, тобто було одухотвореним: тварини, рослини, гори, ріки, дерева, земля, вода, повітря, вогонь тощо. В світогляді первісної людини формувалися уявлення про істот, які впливали на життя людини, роду та були спроможними змінювати світ, що оточував людину і від якого вона залежала. Сприймання світу найдавнішими людьми відтворено в наскальних малюнках, зображеннях на кістках впольованих тварин, в перших скульптурних творах – об'ємних ліпних та різьблених фігурках.

Крім того, знайдені артефакти надали підстави вченим зробити висновки, що життя первісної людини не було лише боротьбою за виживання та не обмежувалося лише матеріальними потребами. Більш того, виходячи з географії знахідок епохи палеоліту того часу, можна стверджувати, що *Homo sapiens* після їхнього виходу за межі Африки і засвоєння інших континентів, в екологічно несхожих умовах сформували несхожі

культури, мови, світоглядні, міфологічні уявлення, принципи суспільного устрою, але й водночас в цілому їхнім культурам притаманна певна схожість, єдність закономірностей, які прослідковуються в зразках об'єктів мистецтва. Згадаємо, наприклад, певну подібність експонатів в експозиціях провідних музеїв світу, присвячених первісному мистецтву, або печерний живопис епохи палеоліту, знайдений в різних частинах Європи: печера Лос Кабальос (Іспанія, верхній палеоліт), печера Фон де Гом (Франція, палеоліт), печера Шове-Пон-д'Арк на півдні Франції. Одним з найстаріших у світі зразків печерного живопису є зображення в печері Ласко (Франція, пізній палеоліт, 21 тис років тому). Ці витвори мистецтва часів пізнього палеоліту вражають! Але також вражає і той факт, що такі зразки палеонтологічного мистецтва не були притаманні лише прадавнім митцям європейського регіону. Схожими є знахідки витворів печерного живопису в Індонезії та Австралії, які стали справжньою сенсацією останніх десятиліть.

Об'єктами зображення прадавніх митців були тварини (в основному – зубри, коні, олені, мамонти), люди, а також уявні фантастичні істоти. Для них характерні досконалість зображення тварин, пропорції фігур, перспектива. Давні витвори мистецтва приводять до думки, що за цими зображеннями стоять певні обряди, міфи, вони свідчать про пошук гармонії первісними митцями, яких цікавили не лише базові фізіологічні потреби. Людина як біологічна істота перейшла на нову фазу існування – культурну. Нематеріальна культура стала характерною рисою життя *Homo sapiens* і створені ними мистецькі витвори були настільки досконалими, що спочатку викликали недовіру дослідників в їхній достовірності.

Так, на підставі враження від наскальних розписів в іспанській печері Альтаміра (Іспанія, пізній палеоліт, 35 тис. 600 років тому), що являють собою перший великомасштабний живописний ансамбль, перші глядачі вважали знайдені в 1876 р. тривимірні живописні зображення бізонів підробкою, не в спроможі повірити в талант митця кам'яного віку. Після підтвердження автентичності розпису дослідники назвали Альтаміру Сікстинською капелою печерного мистецтва. Фахівці вважають, що для створення такого зображення потрібні були особливі вміння, які дозволили створити

розпис без чернетки, практично вони були нанесенні однією лінією, з дотриманням пропорцій та передачі об'єму за допомогою використання різних кольорів. Крім цього, для отримання об'ємності зображених тварин, первісні митці використовували також виступи та нерівності поверхні печер. За висновками вчених, тільки людина з високорозвинутою формою суспільної свідомості й духовного осягнення навколишнього світу могла створити такі шедеври.

Свої враження дослідники висловили так: «Якщо палеолітичний печерний живопис є прикладом великої художньої спроможності, то печера Альтаміра – його найвидатніший твір». А Пабло Пікассо, оглянувши печеру, вигукнув: «Після Альтаміри все здається декадентським» (Н. Горлиця, 2024).

Відомо, що після відвідування Альтаміри вражений Пабло Пікассо заявив, що з тих часів нічого нового митці не винайшли і в кінці свого життя і творчого періоду перейшов в своїх полотнах до простішого напису однією лінією.

Реакція людства на більш пізні знахідки не викликають такого заперечення, як це сталося в 1876 році, але продовжують змінювати загальноприйняті на початок 21 століття уявлення про світосприйняття людини палеоліту: якщо вище названі зразки наскального живопису в європейських печерах зображували реальних тварин, то знайдений у 2019 р. в Індонезії наскальний живопис ще раз доводить, що первісні митці були здатними до образного мислення. Знайдені малюнки відтворюють сцену полювання печерних людей на тварин а також зображують істот, які не існують в реальності: напівлюди-напівзвірі, людина – птах, наприклад. Знахідки у районі Сулавесі спочатку

Рис. 1. Зображення бізона

датовали 43 900 років тому, за допомогою нової методики досліджень вік зображень було змінено: за висновками вчених вони були створені 48 тис. років тому назад. Отже, вже часи середнього палеоліту надають зразки творчості давніх людей, які свідчать про наявність високого рівня духовної культури, уяви, мислення.

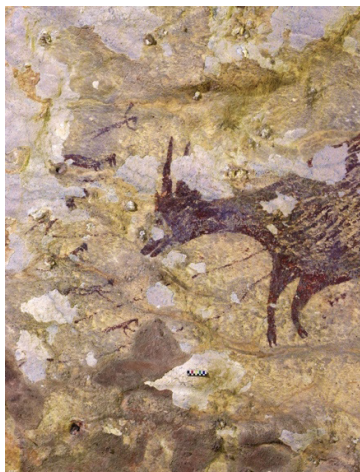

Рис. 2. Малюнок бика і теріантропія поруч з ним

За свідченням Ореста Горянського, «професори з Австралійського університету, Максим Оберт і Адам Брамм, та їх колеги визначили, що печерному живопису шириною 4,5 метра не менше 43 900 років. На монохромній картині зображено фігуру, схожу на людину, що полює на шість тварин... На малюнку зображені як мінімум вісім людиноподібних істот зі списами та мотузками». За словами вчених, «фігуративний живопис, наприклад, зображення людини-птаха, вимагає куди більшої майстерності і розвиненого образного мислення. Тим більше – зображення напівлюдей, напівзвірів, вплетене в складну міфологічну картину тодішнього світу» (О. Горянський, 2019).

Вчені вважають, що австралійський наскальний живопис, так, як і раніше знайдені «фігурки зі слонової кістки, одна з яких зображала чоловіка з головою лева...» свідчать про «прояв фантазії прадавніх творців, які не просто зображували навколишню дійсність, а й показали художнє її бачення» (О. Горянський, 2019).

Подібні зображення знаходять в різних кутках світу. Дослідження археологів, етнографів, антропологів надають підстави стверджувати, що духовна культура була невід’ємною частиною життя людини кам’яного віку.

Потрібно відмітити, що характерною рисою первісної духовної культури був синкретизм: вона трансформувалася з розвитком людини, але залишалась синкретичною, тобто вірування первісної людини, господарчі зайняття, суспільне життя, форми свідомості та первісне мистецтво були нероздільними.

Яскравим втіленням синкретизму первісної епохи є міф.

На підставі накопиченого в достатньо великій кількості матеріалу ведуться дискусії щодо характеристики знайдених артефактів: чи є печерний живопис та спроби відтворити красу світу первісними митцями проявом міфологічного світогляду? Чи це ще лише засіб зафіксувати враження після полювання, що є проявом буденного світогляду? У зв’язку з цим постає ще одно питання: чи можна сказати, що світогляд виник одночасно з виникненням людини?

Оскільки світогляд притаманний людській свідомості, зрозуміло, що виникнення світогляду історично пов’язане зі становленням свідомості, яке відбувалось в процесі антропогенезу людини, тобто логічним буде припустити, що світогляд починає формуватися разом з самосвідомістю людини. Свідомість, як і світогляд, має суспільний характер, що дає підстави характеризувати їх як феномен людської життєдіяльності, пов’язаний з пізнанням реального світу.

Відповідно, цілком логічним є припущення, що наявність у первісної людини фантазії, уяви, високого рівня образного мислення та здатності до абстрагування спонукало її створювати такі яскраві і вражаючі наскальні малюнки, які свідчать про наявність певних рис міфологічного світогляду.

Яскравим підтвердженням цієї точки зору є статуетка, відома під назвою Людина-лев, що має висоту 11 дюймів (29 см), вирізана кремнієвим різцем з бивня мамонта, частки якої були знайдені німецькими археологами неподалік німецького міста Ульм в печері Штадель в 1939 р. Фігурка датована пізнім палеолітом (вік скульптури – 40 тис. р. – 35 тис. тис. р.) Тривалий час сотні фрагментів не викликали зацікавленості вчених і лише в 1969 р. професор Йоахим Хан (Joachim Hahn) внаслідок реставраційних робіт отримав людиноподібну фігуру без повної добірки частин тіла, в тому числі голови. Внаслідок проведених досліджень

печери було знайдено значну кількість сколків бивня мамонта, що були частками статуетки, яка мала фігуру людини з головою лева. Людина-лев вважається найдавнішою в світі з відомих зооморфічних скульптур (тобто таких, що мають риси тварини). За висновками вчених, можливо, Людина-лев використовувалася як предмет релігійного поклоніння, тобто являла собою зображення божества. Частина дослідників вважає, що Людина-лев – це зображення шамана в масці, тобто свідчить про наявність магічних обрядів. (Б. Харріс, С. Цукер, 2022).

В 21 столітті в німецькому регіоні Швабська Альба були знайдені ще декілька знахідок, що датують часом приблизно 40-45 тис. років тому. Кістяні статуетки мають менші розміри, ніж людина-лев, але факт таких знахідок поставив перед вченими питання: які ж причини такого «вибуху пластичного мистецтва, причому не тільки в Швабському Альбі, але і в інших регіонах Європи – на території сучасних Франції, Іспанії та Італії? Чи пов'язана поява мистецтва з розвитком мови або з припливом нового населення?» (Gazeta.ua, 2013).

Формуючись разом з людською свідомістю та мовою на основі матеріальної практики, світогляд реалізував потреби практичного перетворення світу, зміцнював соціальні зв'язки, сприяв формуванню первісної общини.

Рис. 3. Людина-Лев, з печери Штадель, с. 40,000-35,000 до н.е. Шерстяний мамонт слонової кістки, 11 5/8» заввишки. Музей Ульмера, Ульм, Німеччина. (Зліва фото: Дагмар Гольмманн, CC BY-SA 4.0; праве фото: Тіло Парг, CC BY-SA 3.0)

Дослідниками, особливо етнографами та культурологами, доведено, що міфологія являла собою систематизоване світосприйняття, в якому поєдналися вірування, певні знання, елементи духовної культури та соціального життя, вона відтворювала світоглядні уявлення людини того часу на основі емоційно-образного бачення дійсності та наділення світу, що оточував людину, фантастичними властивостями.

Конкретний міфологічний світогляд був притаманний певній соціальній спільноті, з якою тісно пов'язані її члени (наприклад, рід, плем'я). Ймовірно, людина як індивід не усвідомлювала свою індивідуальність й не відділяла себе як від колективу, вважаючи себе його частиною. Рід, як носій певного міфу, забезпечував дотримання прийнятих норм поведінки через табу та взаємоконтроль членів роду: людина архаїчної епохи вважала, що всі негаразди в житті роду пояснюються порушенням встановлених в колективі норм.

Для первісного міфологічного світогляду було характерним також усвідомлення єдності людини з природою, частиною якої вона себе відчувала та ототожнювала природних сил з людськими, наділення їх душею (антропоморфізм).

Проте для кожного родового колективу були характерні власні уявлення про першопредка – покровителя. Тотемом могли бути тварини, рослини, птахи, які вважалися покровителями та захисниками в тому світі, що оточував людину палеоліту. Ймовірно, для конкретного колективу усвідомлення своєї єдності та належності до певного тотему мало означати й розуміння відмінності від інших подібних спільнот, що призводило до згуртування та формування моральних якостей: взаємної підтримки, турботи тощо. Саме такі відносини дозволили сформувати поділ на «свій» – «чужий».

Картині світу первісної людини, крім названих рис, були притаманні також анімізм (одухотворення сил і явищ природи) та фетишизм (наділення магічною силою неодухотворених предметів).

Отже, можна сказати, що притаманні міфологічному світогляду людини родового суспільства притаманні:

– усвідомлення роду (або племені) як колективної особи, для усіх її членів певний світогляд був єдиною формою самосвідомості;

– обов'язковість дотримання прийнятих норм поведінки, які включали категоричну заборону певних дій, стосунків тощо (табу) під загрозою покарання з боку надприродних сил, жерців та вождів;

– тотемізм (індійськ. *totem* – рід) як віра в таємничий зв'язок між родом, до якого належить людина, і першопредками її роду;

– культ предків, поклоніння їм як богам, віра в магічний вплив померлих родичів та предків на життя живих;

– антропоморфізм – ототожнення сил природи з людиною, коли людина розуміє дійсність такою, де природа «заселена» богами і духами, які впливають на природні явища та події в житті самої людини;

– анімізм (лат. *Anima* – душа) – одухотворення сил і явищ природи, віра в те, що причиною усіх явищ природи є діяльність духів;

– фетишизм – наділення магічною силою неодухотворених предметів, обожнювання речей тощо.

Неповнота інформації щодо архаїчної епохи, яку ми розглядали, пов'язана з тим, що міфи, які відтворювали світоглядні уявлення людей пізнього палеоліту, склались задовго до появи писемності. По суті усе, що сучасна наука знає про цей період, засновано на багаточисельних дослідженнях археологів, антропологів, етнографів а також представників інших наук. Фізика, хімія, біологія, математика надали сучасні методи, що дозволяють визначити вік артефактів (наприклад, радіовуглецеве датування, термolumінісцентний аналіз, спектральний аналіз тощо). Але навіть за допомогою надсучасних засобів характеристики речових джерел вчені можуть лише робити припущення щодо світогляду дописемних соціумів, який складався на протязі тисячоліть. Дослідники не мають узгодженості щодо характеристики рівня мислення та світосприйняття *Homo sapiens* часів палеоліту, тим не менш, наявність витворів печерного живопису та інших проявів мистецтва, свідчать про осмисленість пізнавальної діяльності людини, яка володіє високим рівнем майстерності, образністю мислення, розумінням естетики.

Палеолітичні зображення можна вважати формою соціального спілкування. Так, схожі предмети фігуративного мистецтва в значній кількості знайдені на територіях сучасної Франції та Іспанії, в інших регіонах Європи,

причому ці об'єкти знаходились на відстані 100-500, іноді більше 700 кілометрів. На підставі цього дослідники обґрунтовують декілька припущень, серед яких:

1) мистецтво палеоліту – це мистецтво традицій, тому «художник не міг виражати себе, ...оскільки працював у межах параметрів, заданих соціальною групою» (Carole Fritz, Gilles Tosello, Margaret W. Conkey, 2015), тобто митець був охоронцем знань предків, його соціальна роль була пов'язана із зберіганням певної культури, або навіть духовної влади, митець був хранителем знань графічних символів і кодів.

2) первісні митці були схильними до імітації та відтворювали модель, що сподобалась;

3) вирізані з кістки подібні фігурки підтверджують постійний обмін та інші соціальні контакти між різними соціальними групами.

4) митці палеоліту створювали так звані мистецькі майстерні, де не лише виробляли предмети мистецтва, але й вивчали та навчали його.

Висновок щодо мистецьких майстерень був опублікований в 2015 р. Керол Фріц, співробітницею Французького національного центру наукових досліджень, під керівництвом якої був проведений мікроскопічний аналіз знайдених ще в 1937 році наскальних малюнків (графюр), виконаних на вапнякових плитах в печері Ла Марш (Люссак-ле Шато, В'єнна) на півдні Франції, вік яких приблизно 15 тис. років. Палеолітичні малюнки печери Ла-Марш також досліджували науковці Сімон Чісена (кафедра археології Йоркського університету, Велика Британія) та Крістоф Делаж (Національний музей природничої історії, Париж, Франція). В результаті було запропоновано ідею наявності традиції учнівства, спираючись на факт стилістичної та технічної різниці між роботою майстра та його учня. Подальші сучасні технологічні методи дослідження виробів вигравірованих ліній і фігур привели до ідеї художньої школи, чим і пояснюють наявність в одній печері як майстерно виконаних робіт, так і примірників, які мали явні помилки в нанесенні ліній, про що свідчить невірний кут нахилу інструменту. (Simone Chisena, Christophe Delage., 2018, с. 251).

На підставі вище сказаного фахівці зазначають, що, ймовірно, отримати підтвердження щодо художньої майстерні та її ролі в палеолітичному мистецтві в повному обсязі неможливо, але, за версією Фріца, палеолітичні митці були тією

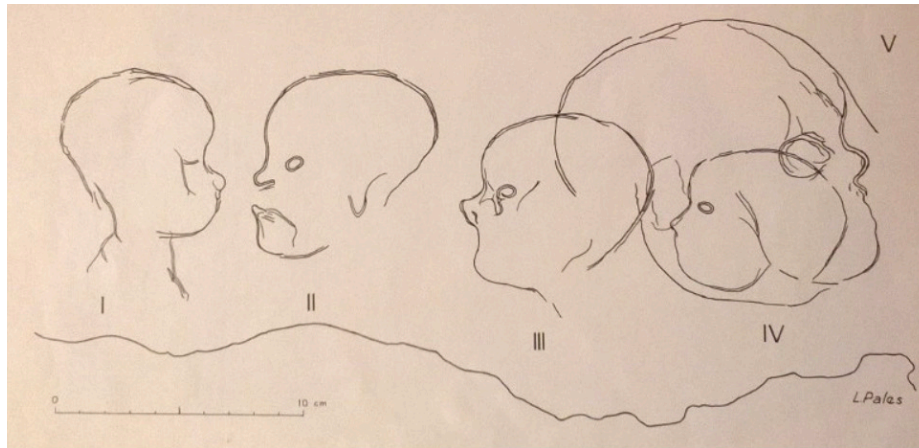

Рис. 4. Group a, examples of Hand a4: Obs. 27(I-V) (from Pales, 1976)

спеціалізованою соціальною групою, яка відповідала за контроль над виробництвом та навчанням мистецтву. Згідно його теорії, навчальний процес відбувався за трьома напрямками: показ, імітація і практика, при чому навчання включало як сам процес набуття технічних навичок, так і передачу магічних соціальних кодів. А, отже, первісні художники були володарями певної культурної чи духовної сили, яка була безпосередньо пов'язана з їхніми навичками.

За будь-якого пояснення йдеться про високий рівень самосвідомості митця, здатного до творчості та імітації (Simone Chisena, Christophe Delage., 2018, с. 251).

Таким чином, археологія та антропологія надають нам можливість реконструювати міфологію та культуру, тобто відтворити певною мірою модель світу дописемних соціумів

і появу міфу в первісному суспільстві. Не викликає сумніву, що першою формою світогляду людини була міфологія, як і те, що рівень самосвідомості людини верхнього палеоліту був далеким від примітивного.

До підтвердження вище сказаного хочу навести слова видатного французького антрополога, етнографа, соціолога і культуролога Клода Леві-Стросса:

«Люди, що не мають писемності, володіють напрочуд точними даними про довкілля та про свої можливості. Все це ми втратили, але втратили не задаремно, адже тепер ми можемо керувати машиною без загрози розбитися в будь-яку мить, або увечері можемо увімкнути телевізор чи радіо. Це свідчить про тренування таких розумових здібностей, яких "примітивні" люди не мали, бо вони їх не потребували. Мені видається, що, маючи такий потенціал, вони могли б при бажанні якісно змінити свою свідомість, однак це не було необхідним при їх способі життя та зв'язку з природою. Ви не можете володіти водночас усіма розумовими можливостями людства. Можливо використовувати лиш маленьку частку, але ця частка, залежно від того, в межі якої культури ви потрапили, має не однакову цінність. Ось і все.

Незважаючи на культурну розбіжність між декількома частинами людства, людський розум скрізь однаковий, і має однакові здібності, це – один з багатьох висновків антропологічних досліджень. Гадаю, це загальноновизнано.» (Клод Леві-Стросс, 1979, с. 107).

Висновки. Таким чином, можна вважати, що прагнення поділитися власними спостереженнями та роздумами, які виникали в процесі життєдіяльності людини, знаходили втілення

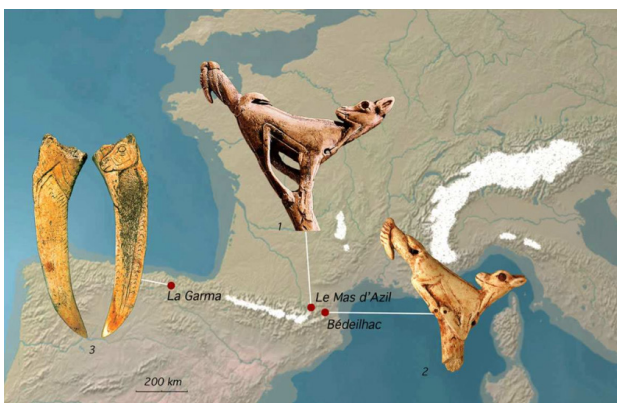

Рис. 5. Influence and imitation in the Magdalenian art (ca. 16,000 cal BP): The theme of the fawn turning its head backward shows a wide geographical distribution although with considerable differences (1: © photo P. Arias, 2: © photo SESTA, 3: © photo C. Fritz)

в малюнках, скульптурах і свідчили про формування буденної свідомості за часів зародження первісного суспільства. В свою чергу, спроби людини осмислити себе і своє місце в світі, а також необхідність передачі власного життєвого досвіду від покоління до покоління вимагало від старших пояснення причин багатьох природних явищ. У визначенні закономірностей цих явищ та пошуках причинно-наслідкових зв'язків людство звернулося по допомогу до фантастичних припущень, сформованих на основі образного сприйняття світу, відтвореного

в мистецьких зразках. Отже, необхідність вийти за межі буденного світогляду в період пізнього палеоліту привела до формування міфологічного світогляду людини, який пізніше приведе до створення впорядкованих систем міфу, що завдяки появі писемності дійдуть до наших днів. Відзвуки унікальних шедеврів давніх митців через тисячоліття знайдуть перевтілення на полотнах Пабло Пікассо, Анрі Руссо, Анні Мері Робертсон Мозес, Ніко Піросманашвілі, Марії Примаченко, Дмитра Молдованова, та багатьох інших митців.

Список використаних джерел:

- Археологи зробили легендарну статуетку палеоліту на 8 тисяч років давнішою. (21.02.2013). *Gazeta.ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_arheologi-zrobili-legendarnu-statuetku-paleolitu-na-8-tisyach-rokiv-davnishoyu/483677
- Бет Харріс, Стівен Цукер. (27.10.2022). 5.1:Палеолітичне мистецтво. Вступ до історії мистецтва I (Myers). Бібліотека LibreTexts. URL: [https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Вступ_до_історії_мистецтва_I_\(Myers\)/05%3A_Мистецтво_кам'яного_віку/5.01%3A_Палеолітичне_мистецтво](https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Вступ_до_історії_мистецтва_I_(Myers)/05%3A_Мистецтво_кам'яного_віку/5.01%3A_Палеолітичне_мистецтво)
- Клод Леві-Стросс. (1979). Міф та значення. Переклад Марії Маєрчик. Перекладено за виданням: New York: Schockenbooks. 107 с. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/1995-2/10.pdf>
- Настя Горлиця. (15.06.2024). Альтаміра – Сікстинська капела печерного мистецтва. *Expres.online*. URL: <https://expres.online/istoriya-plyus/altamira-sikstinska-kapela-pechernogo-mistetstva>
- Орест Горянський. (12.12.2019). Печерні люди. Археологи виявили найстаріший у світі наскельний живопис. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/arheologi-viyavili-najstarishij-u-sviti-naskalnij-/>
- Carole Fritz, Gilles Tosello, Margaret W. Conkey. (2015). Reflections on the Identities and Roles of the Artists in European Paleolithic Societies. *ACADEMIA*. URL: https://www.academia.edu/25717129/Reflections_on_the_Identities_and_Roles_of_the_Artists_in_European_Paleolithic_Societies?nav_from=f35b61b2-9ad0-4b04-89d2-31f9c26f3802
- Simone Chisena, Christophe Delage. (12.5.2018). On the Attribution of Palaeolithic Artworks: The Case of La Marche (Lussac-les-Châteaux, Vienne). *Open Archaeology*. 251 с. <https://doi.org/10.1515/opar-2018-0015>

References:

- Arkheolohy zrobyly lehendarnu statuetku paleolitu na 8 tysyach rokiv davnishoiu [Archaeologists have dated a legendary Paleolithic statuette to 8,000 years older.]. (21.02.2013). *Gazeta.ua*. Retrieved from: https://gazeta.ua/articles/history/_arheologi-zrobili-legendarnu-statuetku-paleolitu-na-8-tisyach-rokiv-davnishoyu/483677 [in Ukrainian].
- Beth Harris, Steven Zucker (27.10.2022). 5.1:Paleolitychne mystetstvo. Vstup do istorii mystetstva I (Myers) [5.1:Paleolithic Art. Introduction to Art History I (Myers)]. Biblioteka LibreTexts [Library LibreTexts]. Retrieved from: [https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Вступ_до_історії_мистецтва_I_\(Myers\)/05%3A_Мистецтво_кам'яного_віку/5.01%3A_Палеолітичне_мистецтво](https://ukrayinska.libretexts.org/Гуманітарні_науки/Мистецтво/Вступ_до_історії_мистецтва_I_(Myers)/05%3A_Мистецтво_кам'яного_віку/5.01%3A_Палеолітичне_мистецтво) [in Ukrainian].
- Claude Levi-Strauss (1979). Mif ta znachennia [Myth and Meaning]. Pereklad Marii Maierchik [Translated by Maria Majerczyk]. Perekladeno za vydanniam: New York: Schockenbooks [Translated by the edition: New York: Schockenbooks]. 107 p. Retrieved from: <https://nz.lviv.ua/archiv/1995-2/10.pdf> [in Ukrainian].
- Nastya Gorlytsia. (15.06.2024). Altamira – Sikstynska kapela pechernoho mystetstva [Altamira – the Sistine Chapel of cave art.]. *Expres.online*. Retrieved from: <https://expres.online/istoriya-plyus/altamira-sikstinska-kapela-pechernogo-mistetstva> [in Ukrainian].
- Orest Goryansky. (12.12.2019). Pecherni liudy. Arkheolohy vyiavyly naistarishyi u sviti naskelnyi zhyvopys [Cavemen. Archaeologists discover world's oldest cave painting]. *Uriadovyi Kurier – Government Courier*. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/arheologi-viyavili-najstarishij-u-sviti-naskalnij-/> [in Ukrainian].
- Carole Fritz, Gilles Tosello, Margaret W. Conkey. (2015). Reflections on the Identities and Roles of the Artists in European Paleolithic Societies. *ACADEMIA*. Retrieved from: https://www.academia.edu/25717129/Reflections_on_the_Identities_and_Roles_of_the_Artists_in_European_Paleolithic_Societies?nav_from=f35b61b2-9ad0-4b04-89d2-31f9c26f3802 [in English]
- Simone Chisena, Christophe Delage. (12.5.2018). On the Attribution of Palaeolithic Artworks: The Case of La Marche (Lussac-les-Châteaux, Vienne). *Open Archaeology*. 251 с. <https://doi.org/10.1515/opar-2018-0015> [in English]